

TĂNG CƯỜNG ĐỐI THOẠI THEO CHUẨN KIẾN THỨC, KĨ NĂNG - MỘT HƯỚNG DẠY HỌC SÁNG TẠO BÀI THƠ “ĐÀN GHI TA CỦA LOR-CA” CỦA THANH THẢO

○ ThS. BÙI THẾ NHUNG*

Đàn ghi ta của Lor-ca của Thanh Thảo là một bài thơ hay, khó, mới, đang là một thách thức với cả người học và người dạy. Bài thơ là nguồn cảm hứng dạt dào của một nhà thơ tài hoa về một nghệ sĩ tài hoa. Nỗi xúc động của Thanh Thảo làm nên cảm hứng của bài thơ được bắt đầu từ câu thơ của Lorca: «*Khi tôi chết hãy chôn tôi với cây đàn ghi ta*».

1. Từ khi *Đàn ghi ta của Lor-ca* chính thức được đưa vào chương trình Ngữ văn lớp 12, việc dạy học bài thơ này cũng đã thu được những kết quả nhất định, song vẫn còn nhiều tồn tại cần khắc phục. Có giáo viên (GV) đã dạy bài thơ như dạy một truyện (vì mãi mê hướng dẫn học sinh (HS) tìm hiểu về đẹp của hình tượng Lorca mà quên mất đây là bài thơ của Thanh Thảo, là tác lòng tri âm, tiếng nói cảm thông sâu sắc, sự đánh giá cao của Thanh Thảo với Lorca). Có GV lại «*tung hỏa mù*» theo kiểu đưa ra hàng loạt ý kiến, cách hiểu khác nhau mà không hề định (không ít trường hợp còn hiểu, cắt nghĩa sai. Chẳng hạn, khi cắt nghĩa hai câu thơ: «*giọt nước mắt vắng trăng; long lanh trong đáy giếng*» có người đã liên hệ với một sự kiện trong cuộc đời Lorca (mà nhiều người cho là một tin đồn không có cơ sở) là Lorca bị bọn phát xít Franco thủ tiêu, ném xác xuống giếng, khiến Thanh Thảo cũng phải lên tiếng: *khi viết những câu thơ này, tôi không hề có sự liên hệ nào tới sự kiện đó*). Có người lại rất qua loa, đại khái. Bởi không biết phải làm cách nào cho các em hiểu được bài thơ, thành ra chỉ «*cưỡi ngựa xem hoa*» cho xong đi!

Không có nhiều HS hiểu cặn kẽ về giá trị của bài thơ (thường chỉ là nắm bắt tinh thần chung, đại khái; nhất là một loạt những hình ảnh tượng trưng, siêu thực; những câu thơ có nhiều «*chỗ cong*» thì chưa hiểu đúng hoặc suy luận vô căn cứ). Với những khó khăn ấy, tất cả những chỗ hiểu sai, hiểu chưa thuyết phục thì đều được HS cũng như GV đẩy vào lĩnh vực khó bắt lỗi là: «*sáng tạo*».

Dẫu biết rằng «*văn chương khả giải, bất khả giải*» nhưng không có khó khăn nào mà một người GV tài năng, yêu nghề thực sự lại không hóa giải được. «*Chìa khóa nằm trong tay những GV giỏi*» (GS. Phan Trọng Luận). Vậy, tăng cường đối thoại theo chuẩn kiến thức, kĩ năng (KT, KN) có phải là chìa khóa của vấn đề?

2. Tăng cường đối thoại theo chuẩn KT, KN trong dạy học văn là *hướng đi tích cực trong công cuộc đổi mới PPDH văn*. Bộ tài liệu chuẩn KT, KN do TS. Nguyễn Trọng Hoàn chủ biên, cùng soạn, theo chúng tôi, có giá trị khi nêu được hướng đi *chuẩn KT, KN* trong dạy học văn.

Tăng cường đối thoại trong dạy học bài thơ *Đàn ghi ta của Lor-ca* theo chuẩn KT, KN sẽ *phát huy được tính tích cực, chủ động, sáng tạo của HS*. *Đàn ghi ta của Lor-ca* của Thanh Thảo là một bài thơ hay nhưng khó. Đối thoại sẽ lôi cuốn HS vào cuộc. Các em sẽ được nghe bạn nói, nói cho bạn nghe. Muốn nói được, buộc các em phải nghĩ. Có thêm sự định hướng, hỗ trợ của HV, các em sẽ thấy tự tin, hào hứng hơn. Như vậy, bằng hình thức đối thoại, chúng ta đã «*vật chất hóa hoạt động bên trong của HS*» (cách nói của GS. Phan Trọng Luận).

Trong tiếp nhận bài thơ *Đàn ghi ta của Lor-ca* có nhiều ý kiến, cách hiểu chưa thống nhất. Đối thoại theo chuẩn KT, KN sẽ *tạo điều kiện để HS có cái nhìn toàn cục, sự đánh giá khách quan để đưa ra cách hiểu tối ưu hơn cả*. Cũng qua đối thoại sẽ nảy sinh vấn đề, HS có thể hỏi bạn, hỏi thầy - tính chủ động được phát huy.

Hơn nữa, tăng cường đối thoại trong dạy học bài thơ *Đàn ghi ta của Lor-ca* theo chuẩn KT, KN sẽ *tạo được không khí tự do, dân chủ trong giờ dạy học văn*. Bởi vì, trong khi đối thoại, mọi người cùng hướng tới chân lí, khoảng cách thầy - trò, bạn bè sẽ được rút ngắn.

* Trưởng Trung học phổ thông Hoàng Hoa Thám, Tiên Lữ, Hưng Yên

3. Xác định chuẩn KT, KN và tổ chức đối thoại trong dạy học bài thơ này

Chuẩn kiến thức:

- Sự đồng cảm sâu sắc giữa Thanh Thảo và G. Lorca được thể hiện qua việc khắc họa thành công hình tượng người nghệ sĩ tự do mà cô đơn; tài năng mà phải chịu oan khuất, bị phần; bị thủ tiêu, sát hại nhưng tâm hồn thì bất diệt; khát vọng lớn mà không thành.

- Sự đánh giá cao và niềm tin mãnh liệt của Thanh Thảo vào sự bất tử của người nghệ sĩ tài hoa qua việc khắc họa thành công hình tượng tiếng đàn ghi ta như một biểu tượng nghệ thuật độc đáo.

- Đặc điểm thơ Thanh Thảo ở thời kì đổi mới thể hiện qua hệ thống hình ảnh giàu tính tượng trưng, siêu thực, cũng như khả năng gợi liên tưởng phong phú; qua cái tôi công dân nhiệt huyết thiên về suy tư - triết luận trong bài thơ; qua tính nhạc của bài thơ ...

- Nghệ thuật tượng trưng, siêu thực tạo sự lan tỏa, gợi mở với lối diễn đạt độc đáo. Bài thơ rất tiêu biểu cho thơ Việt Nam sau 1975.

Chuẩn kĩ năng:

- Kĩ năng đọc, cảm nhận thơ hiện đại; - Kĩ năng cảm nhận hình ảnh thơ - hình ảnh trong thơ tượng trưng; - Cảm nhận thơ hiện đại trong quan hệ: thơ - nhạc; trữ tình - triết luận; - Kĩ năng liên tưởng, vận dụng liên tưởng văn học - đời sống.

Xác định những nội dung cần đối thoại trong quá trình dạy học bài thơ «Đàn ghi ta của Lor-ca» của Thanh Thảo

- Lời đề từ «*khi tôi chết hãy chôn tôi với cây đàn*» hiểu thế nào cho đúng?

- Về những hình ảnh tượng trưng, siêu thực: *tiếng đàn bọt nước, áo choàng đỏ gắt, vầng trăng chênh choáng, áo choàng bê bết đỏ, tiếng ghi ta nâu, tiếng ghi ta lá xanh, tiếng ghi ta tròn bọt nước vỡ tan, tiếng ghi ta ròn ròn máu chảy*. Trên cơ sở những hiểu biết về đặc trưng thơ Thanh Thảo, thơ tượng trưng, về hoàn cảnh sáng tác bài thơ, về chủ đề bài thơ, hãy: *Cắt nghĩa những hình ảnh trên? Đánh giá về ý nghĩa, giá trị của những hình ảnh đó trong việc thể hiện tư tưởng, tình cảm của Thanh Thảo?*

- Về khổ thơ thứ 4: «*không ai chôn cất tiếng đàn/tiếng đàn như cỏ mọc hoang/giọt nước mắt vầng trăng/long lanh trong đáy giếng*»: *Cắt nghĩa từng ý thơ trong khổ thơ trên? Hiện đang tồn tại nhiều cách hiểu khác nhau, hãy đối chiếu, so sánh và cho biết ý kiến của bản thân? Lập luận để bảo vệ ý kiến của mình. Khổ thơ đã góp phần thể hiện tình cảm của Thanh Thảo dành cho Lorca như thế nào?*

- Âm thanh tiếng đàn ghi ta lặp lại nhiều lần trong bài thơ, hãy đánh giá về ý nghĩa, giá trị của sự lặp lại ấy?

- Những đổi mới của Thanh Thảo qua bài thơ này là gì?

Tổ chức đối thoại dạy học bài thơ «Đàn ghi ta của Lor-ca» của Thanh Thảo. Như đã nói ở trên, không có phương pháp, biện pháp, kĩ thuật dạy học nào là vạn năng. GV giỏi là người biết phối hợp nhiều phương pháp, biện pháp, kĩ thuật dạy học một cách linh hoạt để phát huy tối đa thế mạnh của từng phương pháp, biện pháp, kĩ thuật nhằm phát huy được tính tích cực, chủ động, sáng tạo của HS trong quá trình học tập. Khi dạy học bài thơ *Đàn ghi ta của Lor-ca*, có thể kết hợp giữa *thuyết trình* với *vấn đáp*; giữa đối thoại với một số kĩ thuật như: *động não*, *mảnh ghép*, *khăn phủ bàn* hay *so đồ KWL*; giữa *nêu và giải quyết vấn đề* với những kĩ thuật dạy học nói trên...

Tổ chức đối thoại vấn đề thú nhất, lời đề từ «*khi tôi chết hãy chôn tôi với cây đàn*» bằng cách kết hợp giữa *đối thoại* với *kĩ thuật khăn phủ bàn*.

Chia lớp thành nhiều nhóm, mỗi nhóm có 4 HS, đặt tên nhóm theo thứ tự (nhóm 1, nhóm 2, nhóm 3,...). GV nêu yêu cầu: *Em hiểu như thế nào về lời đề từ «khi tôi chết hãy chôn tôi với cây đàn»? Hãy ghi ngắn gọn ý kiến của mình ra một mảnh giấy?* Sau khoảng 3-5 phút, các cá nhân đã làm việc xong, GV yêu cầu từng nhóm đối thoại với nhau để thống nhất một cách hiểu chung của cả nhóm (cách hiểu tối ưu nhất, theo quan điểm của nhóm mình). Sau đó, GV yêu cầu các nhóm cử đại diện đối thoại giữa các nhóm với nhau để tìm ra tiếng nói chung nhất về yêu cầu đặt ra. Và cuối cùng là ý kiến phán xét của «trọng tài». Vấn đề này có thể nảy sinh nhiều ý kiến khác nhau. Chẳng hạn đã từng có ý kiến lí giải rằng Lor-ca lo lắng sau khi mình qua đời, những đóng góp về nghệ thuật của mình sẽ làm cản trở đường đi của những thế hệ nghệ sĩ đàn em nên ông yêu cầu hãy chôn «cây đàn» - những đóng góp nghệ thuật của mình để tạo cơ hội cho họ (liên hệ: Booc-ghét: «*Hỡi tuổi trẻ, hãy giết Booc-ghét!*»; Trần Dần: «*Hãy chôn Thơ mới*»)... Song GV nên định hướng cách hiểu đúng đắn hơn: lời đề từ ấy thể hiện mối quan hệ gắn bó mật thiết giữa Lorca và cây đàn ghi ta. Đó cũng là sự gắn bó của một nghệ sĩ chân chính, tài hoa với nghệ thuật cao đẹp!

Tổ chức đối thoại khổ thơ thứ 4 bằng cách HS với GV kết hợp giữa *đối thoại* với *vấn đáp* và *kĩ thuật động não*. Trong trường hợp này, GV vừa

đóng vai trò là người dẫn chương trình (MC) vừa trực tiếp tham gia đối thoại với tập thể lớp. Trước hết, GV yêu cầu HS tham gia cất nghĩa từng câu thơ và ghi lại những ý kiến đó một cách ngắn gọn lên bảng. Càng nhiều ý kiến càng tốt, miễn là không trùng lặp. Sau đó, GV cung cấp một số cách hiểu hiện nay về những câu thơ trên. Tiếp tục yêu cầu HS so sánh các ý kiến, nhất là những ý kiến trái ngược nhau để xác định ý kiến tối ưu. Bước tiếp theo, cảm nhận tình cảm của Thanh Thảo dành cho Lorca. HS đề xuất các phương án, GV phản biện, ý kiến nào có sức thuyết phục thì chốt lại. Khi HS thuyết phục được GV nghĩa là chân lí đã được mở ra. Định hướng giải quyết vấn đề như sau: *Câu thứ nhất* có thể hiểu theo nhiều cách khác nhau. Không ai nở chôn cất tiếng đàn (cảm thương); không ai có thể (không đủ khả năng) chôn cất tiếng đàn; không có ai làm việc này (không quan tâm). Có thể liên tưởng tới lời đề từ bài thơ: «khi tôi chết hãy chôn tôi với cây đàn» - sự gắn bó chặt chẽ, máu thịt giữa Lorca với nghệ thuật, để khẳng định không ai có thể chôn và nở chôn cất tiếng đàn. Nó không chỉ là lĩnh vực tinh thần, bất tử mà còn là tâm huyết, cống hiến cả đời của Lorca. *Câu thứ hai*, có ý kiến cho rằng, từ khi Lorca qua đời, tiếng đàn - nghệ thuật rơi vào tình trạng vô chủ, không có người diu dắt, định hướng nên sự phát triển của nghệ thuật rất vô định: cỏ mọc hoang. Theo chúng tôi, nên hiểu đây là một so sánh: *tiếng đàn (nghệ thuật) - như - cỏ mọc hoang (giản dị, kiên cường)*. So sánh này đã góp phần khẳng định nghệ thuật không thể bị hủy diệt, không thể «bị chôn cất». Nó sẽ sống, sẽ truyền lan bình dị nhưng mạnh mẽ, tự nhiên như thể không gì cản nổi. *Câu thứ ba* là một tiểu đối: giọt nước mắt - vầng trăng. Giọt nước mắt tượng trưng cho sự đau thương, mất mát; vầng trăng tượng trưng cho cái cao đẹp. Tiểu đối này góp phần khẳng định vẻ đẹp của người nghệ sĩ ngay cả trong đau thương mất mát. *Câu thứ tư* như một sự tổng kết: trong hoàn cảnh bạo tàn của bọn phát xít Franco, vẻ đẹp tâm hồn người nghệ sĩ tỏa sáng, vượt lên hoàn cảnh. Như vậy, khổ thơ là tình cảm chân thành, tiếng nói tri âm sâu sắc của Thanh Thảo với Lorca.

Tổ chức đối thoại về những đổi mới của Thanh Thảo qua bài thơ này, có thể kết hợp *đối thoại* với kỹ thuật *so đũa KWL* một cách linh hoạt, sáng tạo.

Từ những điều đã biết (K - Knew) HS hướng đến những điều muốn biết (W - Want), thông qua đối thoại, HS sẽ học được, ghi lại (L - Learn). Sau khi hướng dẫn HS cảm thụ nội dung bài thơ,

các em đã biết, hiểu được cơ bản kiến thức chuẩn, đó là những điều đã biết. Nhưng HS vẫn muốn biết những đổi mới của Thanh Thảo qua bài thơ này, đó là cơ sở tốt của đối thoại. Chia lớp thành nhiều nhóm nhỏ, mỗi bàn là một nhóm, mỗi nhóm có một nhóm trưởng được chỉ định trước. Các nhóm bàn bạc nội bộ về chủ đề: *trên cơ sở những điều vừa học về bài thơ này, hãy chỉ ra những đổi mới được coi là thành công của Thanh Thảo trong bài thơ?* Sau đó, các nhóm trưởng đại diện cho nhóm mình tham gia đối thoại với các nhóm khác về chủ đề trên. Trong khi đó, toàn thể thành viên trong lớp vừa tích cực theo dõi cuộc đối thoại vừa độc lập suy nghĩ để tìm ra giá trị chung nhất của những đổi mới ấy. Định hướng giải quyết vấn đề như sau: Những đổi mới của Thanh Thảo bao gồm: *tính nhạc của bài thơ*, thể hiện ở thể thơ tự do với những trường đoạn, những câu dài ngắn linh hoạt, phóng túng; ở các trùng điệp cấu trúc câu, cấu trúc hình ảnh; ở âm hưởng tiếng đàn «li-la li-la li-la»; ở nhịp điệu, phối vần, phối thanh... Đổi mới của Thanh Thảo còn ở sự sáng tạo hình ảnh thơ bao gồm cả những hình ảnh chân thực và hình ảnh giàu chất tượng trưng (tiếng đàn), hình ảnh gợi nhiều suy tưởng; ở việc xây dựng hai hình tượng vừa đan cài vừa thẩm thấu: Lor-ca và tiếng đàn ghi ta. Giá trị lớn nhất của những sáng tạo ấy là tạo ra mạch liên kết ngầm của bài thơ: *liên tưởng, suy ngẫm*. Đây cũng là bài học cho mỗi HS, mỗi độc giả khi đọc thơ Thanh Thảo nói riêng, đọc thơ hiện đại thời kì đổi mới nói chung.

Tương tự như vậy, tổ chức cho HS đối thoại những nội dung khác.

4. Những yêu cầu để tổ chức đối thoại theo chuẩn KT, KN trong dạy học bài thơ «Đàn ghi ta của Lor-ca»

GV phải nắm chắc kiến thức về Thanh Thảo, thơ tượng trưng, siêu thực, về Lorca, về nền văn hóa Tây Ban Nha; xác định đúng chuẩn KT, KN trong dạy học bài thơ này...

HS phải tích cực trong học tập, chuẩn bị bài chu đáo, sẵn sàng tham gia đối thoại; có kỹ năng giao tiếp tốt, mạnh dạn, nhanh nhẹn.

Về mức độ đối thoại, GV cần khéo léo, linh hoạt vận dụng kết hợp nhiều phương pháp, biện pháp, hình thức, kỹ thuật dạy học khác nhau trong một giờ dạy học văn nhằm phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo của HS. Không nên tổ chức giờ dạy học chỉ duy nhất một hình thức đối thoại. Hình thức đối thoại càng đa dạng càng tốt. □

(Xem tiếp trang 31)

có quan hệ với các phương pháp cho phép giải các bài toán mà chính cách thiết lập chúng đã bao hàm tính không xác định. Trong lý thuyết «Tập mờ» đã sử dụng những khái niệm như thế, và trong đó QLBT không có hiệu lực.

Bây giờ chúng ta phân tích một số tình huống, trong đó QLBT được vận dụng một cách có hiệu lực. Chẳng hạn, thực tế khi thi hành luật pháp, cần phải chứng minh một phán đoán rằng tội phạm đã xảy ra hay bị bác bỏ, còn không có khả năng thứ ba. Trong các trường hợp phúc thẩm, Tòa án tối cao đưa ra phán quyết lại một lần nữa tuân theo QLBT: «hoặc là có tội, hoặc là không có tội, không có khả năng thứ ba». Nhưng trong khi cuộc điều tra chưa kết thúc, người ta có thể đưa nhận xét: «Người này phạm tội hãy còn chưa được chứng minh và cũng chưa được bị bác bỏ». Kết luận đó có thể không chân thực, có thể không giá đối mà nó không xác định.

Như vậy QLBT được áp dụng ở những nơi mà trong đó nhận thức của con người quan hệ với những tình huống chặt chẽ: hoặc là... hoặc là (hoặc là chân thực, hoặc là giả dối); còn QLBT sẽ không được vận dụng ở những nơi mà trong đó tính không xác định trong các quá trình khách quan hoặc chính trong quá trình nhận thức được phản ánh. Vì vậy, việc sử dụng QLBT cần phải có sự phân tích cụ thể những tình huống cụ thể với sự chú ý đến các đặc điểm của đối tượng nghiên cứu.

Logic học là khoa học nghiên cứu tư duy đang nhận thức, chính vì vậy QLBT cũng như các quy luật khác của logic hình thức được vận dụng vào hoạt động nhận thức của con người trong những giai đoạn nhất định. Khả năng tư duy logic của người học sẽ được bồi dưỡng và rèn luyện thông qua các bài giảng triết học và lịch sử triết học có

sự vận dụng QLBT. Khi giảng dạy triết học cho mọi đối tượng, sự phân biệt những cái đối lập được thể hiện dưới dạng như: khái niệm, mệnh đề, hệ tư tưởng,... là vô cùng quan trọng. Chẳng hạn như các thuật ngữ: biện chứng - siêu hình, bất khả tri - khả tri, duy vật - duy tâm, nhất nguyên luận và nhị nguyên luận,...

Để khẳng định được tính chân lý của một trường phái triết học nào đó trong lịch sử triết học, chúng ta phải vận dụng QLBT ở những thời điểm lịch sử nhất định. QLBT sẽ phát huy tác dụng khi chúng ta thừa nhận hoặc phủ định tính đúng đắn của một tư tưởng trong một học thuyết triết học nào đó. □

(1) Tô Duy Hợp - Lê Doãn Tá - Vũ Trung Dũng. **Giáo trình logic học**. NXB. *Chính trị quốc gia*, H.2004.

Tài liệu tham khảo

1. Ghetmanova. **Giáo trình logic học** (tiếng Nga). NXB *Tiến bộ*, M.1986.
2. **Giáo trình Những vấn đề triết học của khoa học tự nhiên** (tiếng Nga). NXB *Tiến bộ*, M.1985.
3. Tô Duy Hợp - Lê Doãn Tá - Trần Trọng Dung. **Giáo trình Logic học**. NXB *Chính trị quốc gia*, H.2004.
4. Vương Tất Đạt. **Logic học đại cương**. NXB *Thế giới*, H.2007.

SUMMARY

Throughout the scientific cognition and researches, the adherence to the Law Excluded Middle (or Principle of the Excluded Third) in particular and other Laws of Boolean Logic in general is the requisition for achieving the objective axioms in deriving the knowledge of deduction. Inevitably, our perception can attain those principles spontaneously, however, being self-conscious and having a thorough grasp of the Law Excluded Middle would help us with a more efficient conception, together with a more advantageous way to the objective axioms.

Tăng cường đối thoại...

(Tiếp theo trang 36)

Tài liệu tham khảo

1. John Dewey (Phạm Anh Tuấn dịch). **Dân chủ và giáo dục**. NXB *Tri thức*, H. 2008.
2. Nguyễn Trọng Hoàn (chủ biên). **Tài liệu tập huấn giáo viên thực hiện dạy học và kiểm tra, đánh giá theo chuẩn kiến thức, kĩ năng, chương trình giáo dục phổ thông**. 2010.
3. Phan Trọng Luận. **Văn học nhà trường, nhận diện - tiếp cận - đổi mới**. NXB *Đại học sư phạm*, H. 2009.
4. Hoàng Thế Mỹ. "Thuyết trình và thảo luận, một hình thức học tập tác phẩm văn chương". *Tạp chí*

Nghiên cứu giáo dục, số 8/1987.

5. Trần Đình Sử. "Đổi mới phương pháp dạy học môn Ngữ Văn ở trường phổ thông", trích **Tài liệu bồi dưỡng giáo viên**. NXB *Giáo dục*, H. 2008, tr. 178 - 183.

SUMMARY

The poem "the guitar of Lorcar" of Thanh Thao poet is an interesting and new style but difficult to get its spirit. Enhancing the dialogue following standard knowledge and skills is a new, creative, and positive teaching. Furthermore, this is likely a key to solve the difficulties in both teaching and learning this poem. Before holding a dialogue conference, it's necessary to determine the standards of knowledge and skills of this poem as well as the objectives, forms and levels of dialogue. When dialoging, participants should combine dialogue method with other methods, forms and teaching techniques...